

UYGULAMALI BİLGİYE BİLİŞSEL YAKLAŞIM

ÖZET: Bilgi değerli bir emtiadır. Doğru bilgi, güvenilir kararlar vermeye katkıda bulunur. İç denetçilerin, denetim görevinin hedefine ulaşmasını sağlayacak, denetlenen veya incelenen faaliyet veya süreç hakkında elde edilmesi gereken bilginin belirlenmesi, toplanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi, kayıt altına alınması ve ilgili birimlere iletilmesi aşamalarında nesnel ve önyargısız davranarak, eldeki verileri akıl süzgeçlerinden geçirmeleri suretiyle doğru bilgiye ulaşmaları gerekir.

Yazılı veya sözlü olarak iletilen bilgilerde, kişi veya grupların kendi menfaatlerini temin etmek maksadıyla iletilen bilgiyi kasten çarpıtması veya iletişim kanallarındaki çeşitli sorunlar nedeniyle oluşabilecek olumsuz durumlara karşı ön almak için, bir iç denetim faaliyeti esnasında elde edilen bilginin enformasyon, mizenformasyon veya dezenformasyon olup olmadığını fark edebilmek, varılacak sonuç açısından faydalı olacaktır.

Bir iç denetçi, kaynak tarafından aktarılan bilgiyi sebep-sonuç ilişkisi içerisinde irdeleyerek, bilginin gerçek olup olmadığını, varsa eksik verilen kısımlarının neler olabileceğini ve verilen bilgiye dayanılarak işlem yapılması veya yapılmaması durumunda sonuçlarının neler olabileceğini kavrayarak, karşılaşılan durum hakkındaki bilginin analiz ve değerlendirmesini yapabilme bilinç ve yeteneğine sahip olmalıdır.

ANAHTAR KELİMELE: İç denetim, iç denetçi, görüşme, mülakat, belge, bilgi, enformasyon, mizenformasyon, dezenformasyon, kriter, çerçeve yapı.

UYGULAMALI BİLGİYE BİLİŞSEL YAKLAŞIM

1. GİRİŞ

Uluslar arası İç Denetim Meslekî Uygulama Standartlarının Performans Standartları bölümünde 2300 nu-

Alper BİLGİÇ
Jandarma Genel Komutanlığı

maralı Görevin Yapılması standartında ifade edildiği gibi, "iç denetçiler, görev amaçlarına ulaşmak için yeterli, güvenilir, ilgili ve faydalı olan bilgileri tespit etmek ve tanımlamak zorundadır" (Performans Standartları, 2010). Bu koşul, iç denetçilerin, denetim görevinin hedefine ulaşmasını sağlayacak, denetlenen veya incelenen faaliyet veya süreç hakkında elde edilmesi gereken bilginin belirlenmesi, toplanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi, kayıt altına alınması ve ilgili birimlere iletilmesi aşamalarında nesnel ve önyargısız davranarak, eldeki verileri akıl süzgeçlerinden geçirmeleri suretiyle doğru bilgiye ulaşmalarını gerektirir.

"Bilgi değerli bir emtiadır. Doğru bilgi, güvenilir kararlar vermeye katkıda bulunur. Bir organizasyonda bilgiye sahip olan kişilerin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmemeleri arzu edilse de, bilginin kullanılmasıyla ilgili farklı durumlar karşımıza çıkabilir"

Bilgi değerli bir emtiadır. Doğru bilgi, güvenilir kararlar vermeye katkıda bulunur. Bir organizasyonda bilgiye sahip olan kişilerin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmemeleri arzu edilse de, bilginin kullanılmasıyla ilgili farklı durumlar karşımıza çıkabilir. Yazılı veya sözlü olarak iletilen bilgilerde, kişi veya grupların kendi menfaatlerini temin etmek amacıyla iletilen bilgiyi kasten çarpıtması veya iletişim kanallarındaki çeşitli sorunlar nedeniyle oluşabilecek olumsuz durumlara karşı ön almaya katkı sağlamak ve bu konuda farkındalık oluşturmak için, bir iç denetim faaliyetinde karşılaşılabilecek **enformasyon**, **mizenformasyon** ve **dezenformasyon** kavramlarının bilinmesi faydalı olacaktır.

2. KAVRAMLARIN ANLAMLARI

2.1. Enformasyon

Enformasyon kavramı, doğrulanabilir ve güvenilir bilginin iletilmesini ifade eder. Genel olarak yaşanan ortamda ve kurulan ilişkilerde belirsizlik düzeyini azaltan her türlü uyararı kapsayan enformasyon, be-

lirli bir alan ve belirli bir toplumda bilgi ve haberlerin yayılmasına olanak sağlayan, gerçek bilgi veren, kaynağını ve sahibini gösteren, yapılandırılmış veriler ve gerçekler bütünüdür. Enformasyonu değerli kılan, onun tam, doğru, ekonomik, esnek, güvenilir, alakalı, basit, zamanlı ve doğrulanabilir olmasıdır (Koohang&Weiss, 2003; Kirkwood, 2011)

2.2. Mizenformasyon

Mizenformasyon kavramı, bilgi kaynağı tarafından herhangi bir olay veya konu hakkındaki yanlış veya doğruluğu teyit edilmemiş bilginin, taksirli olarak, tam veya eksik verilmesidir. Yanlış bilgi vermek, gerçekleri göstermemek ve eksik bilgi vermek olarak tanımlanabilecek mizenformasyon, yanlış veya doğruluğu teyit edilememiş bilginin kasit unsuru aranmadan yayılmasıdır (Koohang&Weiss, 2003; Montgomery, 2006; Fallis, 2009; Tudjman&Mikelic, 2003).

2.3. Dezenformasyon

Dezenformasyon kavramı, bilgi kaynağı tarafından herhangi bir olay ya da konu hakkında bilginin çarpıtılması veya gerçek dışı bilginin kasten aktarımıdır. Yanlış ve kasıtlı olarak yayılan bilgi olarak da tanımlanabilecek dezenformasyon, önceden planlanmış haberler yaymak suretiyle hedef kişi veya grubun doğru kıymetlendirme yapmasına engel olma faaliyetidir (Koohang&Weiss, 2003; Montgomery, 2006; Fallis, 2009; Tudjman&Mikelic, 2003). Dezenformasyon, yanlış bilgi üretilmesi ve yayılması yoluyla yapılabileceği gibi mevcut bir bilginin kötü maksatla kullanılması ve çarpıtılması suretiyle de bu eylem yapılabilmektedir. Sosyal alanda bireyleri ve toplumları yönlendirmek amacıyla, yanlış bilgi ve haber vermek için kullanılan sahte belge, el yazısı ve sayısal veya analog her çeşit bilgi iletim aracı ile fabrikasyon bilgilerin duyurulması gibi yöntemler kullanılmaktadır (Montgomery, 2006; Fallis, 2009). Gerçek bilgileri ve gözlemlerin bazı yanlış yorumlar ve yalanlarla karıştırılması veya gerçek bilginin sadece bir kısmının verilerek yanlış yorumlarla bilginin dağıtılması rastlanılan yaygın dezenformasyon teknikleridir (Extended Definition: Disinformation, 2006).

3. KAVRAMLAR ARASINDAKİ TEMEL FARKLAR

D.Tarca ve A.Buker, internet ortamında web (ağ, örün) sayfalarında enformasyon, mizenformasyon ve dezenformasyon içeren bilgi aktarımını ayırt etmeye yarayan farkları şu şekilde belirtmektedir (Tudjman&Mikelic, 2003):

- Enformasyonel (bilgilendirici) bilgi kuramsal olmayan gerçeklere dayanan bilgi verir. Bilginin kaynağını ve bilgi sahibini açıklar. Bu bilgiler, doğrudur, hatasızdır, öznel (subjektif) değildir ve tamamen günceldir.
- Yanlış sunulan, önceki bilgiye ters olan veya iletişim sürecinde değişime uğrayan mizenformasyon karmaşa ve düzensizlik getirir. Mizenformasyon hatalar ve güncel olmayan öznel bilgi taşır.
- Dezenformasyon, bilerek yanlış yönlendirmek, aldatmak veya kandırmak amacını taşır. Bilginin kaynağına gerçek bir referans (kaynak gösterme) yoktur, bilgi sahibini ve güncellik durumunu açıklamaz.

4. FARKINDALIĞIN ÖNEMİ

COSO Kurumsal Risk Yönetimi: Bütünleşik Çerçeve modelinin bileşenlerinden, riske müdahalelerin etkin biçimde yerine getirilmesini sağlamaya yardımcı olmak için politika ve prosedürlerin kurulmuş ve uygulanmakta olmasını tanımlayan **kontrol faaliyetlerinin** (Steinberg, R.M. et al., 2004), yani sert kontrollerin, tasarımsal ve operasyonel etkinliğini değerlendirirken kullanılan yöntemlerden biri "**görüşme**" yöntemidir.

Görüşme yöntemi, denetlenen birimde işlemler veya faaliyetler hakkında ilgili kişilerle yüz yüze görüşülerek doğrudan bilgi edinilmesini ifade eder (Kamu İç Denetim Terimleri Sözlüğü, 2011). Bu yöntemle elde edilen bilginin doğru veya yanlış olduğunu fark edip ayırt etmek ve buna göre işlem yapmak, bu bilgiye dayanarak varacağımız sonucun da doğruluğunu veya yanlışlığını belirleyici bir etkidir. Yanlış ve çarpıtılmış bilginin kasıtlı aktarılması hususunun ayırt edilmesi de, görüşülen şahsın denetlenen alandaki yanlışlığa katkısını ortaya çıkarması bakımından önem arz etmektedir.

5. BİLGİYİ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ

Mizenformasyon yanlış, hatalı veya yanlış yönlendirici bilgi olarak adlandırılabilirken, **dezenformasyon** yanlış, hatalı veya yanlış yönlendirici bilginin, yanlış yönlendirmek, aldatmak veya kafa karıştırmak gayretiyle isteyerek, kasten veya amaçlı dağıtım ve yayımıdır (Fetzer, 2004). Etkileşimdeki katılımcılar, iletişime katılan diğer kişilerin olduğu kadar kendilerinin de istek, amaç, karar ve hareketlerini değiştirmeyi amaçladıklarından, bilginin bütünlüğü bozulur.

Bilginin aktarımı ve alımı esnasında meydana gelen değişiklikler teknik, semantik (anlamsal) ve sosyal olarak açıklanabilir. Bu değişikliklerin varlığı veya yokluğu ile değişikliği oluşturan güdü, enformasyon, mizenformasyon veya dezenformasyonun yaratılmasına yol açar. Kısaca, mizenformasyon veri bütünlüğünün iletişimde kesintiye uğramasından hasil olur. Ancak, dezenformasyon öncesinde kaynak üzerinde kasıtlı yönlendirmeler vardır. D.Tarca ve A.Buker, eldeki bilgileri değerlendirmek için kuramsal olmayan, uygulamaya yönelik ve betimsel olan aşağıdaki beş kriteri önermektedir (Tudjman&Mikelic, 2003):

- Kaynak
- Doğruluk
- Nesnellik
- Güncellik
- Kapsam

Elde edilen bilginin ilk sahibi veya yazarı hakkında bilgi bulunup bulunmaması "**kaynak**" kriterini karşılar. Verilerin, gerçekliğini kanıtlanabilecek, belgelendirilebilecek tarzda sunulup sunulmaması "**doğruluk**" durumunu gösterir. Eldeki bilginin tam, anlaşılabilir, zamanlı, doğru ve önyargısız sunulup sunulmaması "**nesnellik (objektiflik)**" şartıdır. İlgili bilginin kaynağı, zamanı, güncelliği hakkındaki verilerin tamlığı "**güncellik**" kriterini belirtir. Konu hakkındaki iletişimin işlevsel olup olmaması "**kapsam**" hakkındaki görüşü ifade eder.

6. YANLIŞ BİLGİNİN YAYIMI VE KULLANIMINI ENGELLEMELİK İÇİN ÖNERİLEN ÇERÇEVE

D.Tarca ve A.Buker'in tanımladığı beş kriter doğrultusunda, Koohang ve Weiss'in (2003) organizasyon

içerisinde disiplinler arası ve işlevler arası ilkelere dayanan ve yanlış bilginin yayımı ve kullanımını engellemek için önerdikleri çerçeve eldeki verilerin işlenmesinde rehber olarak kullanılabilir. Önerilen çerçeve, temel olarak (Koochang&Weiss, 2003);

- a. Bilginin teşhisi (kimlik saptaması)
- b. Bilginin analizi
- c. Bilginin organizasyonu safhalarını içermektedir.

Bilginin teşhisi; bilginin kaynağının belirtilip ayırt edilmesi sağlanarak, bilgi gereksinimleri doğrultusunda, bilginin tanımlanması ve betimlenmesi, bilginin neyi başarmak ve ne yapmak istediğinin algılanmasıdır. Bu safha, taraflı bilgiyi ele alırken yardımcı olacaktır.

Bilginin analizi; bilginin güvenilirliğini sağlayan iç ve dış kontrollerin tanımlanması, bilginin tahkik ve tasdik edilmesi, bilginin yasallığının onaylanması, bilginin toplam işlevselliği, içeriği, bilginin yararlılığı, teklifi ve doğruluğundan oluşan faaliyet alanı, gerçeklerin fikirlerden ayrılması, bilgi tutarsızlıklarının incelenmesi ile ilgilenir. Bilgi sahibinin güvenilirliğini doğrulamak da bilginin güvenilirliğini açısından nispeten önemli olabilir. Bilgiler arası ilişki, bilgiyi çevreleyen koşullar ve bilgiye erişimi olan kullanıcılardan bağımsız değildir.

Bilginin organizasyonu, bilginin, uygun etiketlenilerek kolaylıkla bulunup anlaşılacak biçimde, hedef kitleye yararlı olacak düzenli bir formatta açık ve mantıklı bir şekilde sunulmasıdır.

7. SONUÇ

Sequoiah-Grayson (2007), bilgisayarlı çoğulculuk kavramıyla, bilgiyi, bilgi felsefesi bakımından ele alarak, Claude Shannon'ın (1950) ortaya koyduğu, genel bilgi teorisi alanında tek bir bilgi kavramının bu genel alanın çok sayıdaki muhtemel uygulamalarını tatmin edici bir şekilde açıklamasının beklenemeyeceği görüşüne dikkat çekmektedir.

Karlova&Lee (2011), doğruluk problemi ve niyet problemi başlıkları altında, insanların nesnel bir doğruluğu bilme ya da muhakeme etme yeteneğine sahip olmadığını ve nesnel doğru bilginin bilinçten bağımsız varolup olmadığını bilemeyeceğini ifade etmektedirler. İyi ve kötü niyetin ayrımının tatmin edici ol-

madığını savunmaktadırlar. Ayrıca, içinde bulunulan koşullar ve zaman kavramlarının da bilginin durumunun saptanmasında önemli olduğunu dile getirmektedirler.

içinde bulunulan koşulların ve aktarım zamanının, bilgi kaynağını ve aktardığı bilginin niteliğini etkileyeceği kabul edilmekle birlikte, bu yazıda, bilginin felsefi boyutu değil, denetim hedefine ulaşmayı olumlu veya olumsuz etkilemesi ve bu etkinin yapılmasındaki kasıt unsuru göz önünde bulundurulmaktadır.

Sonuç olarak, kaynak tarafından aktarılan bilgi sebep-sonuç ilişkisi içerisinde irdelenmelidir. Elde edilen bilginin gerçek olup olmadığı, varsa eksik verilen kısımlarının neler olabileceği ve verilen bilgiye dayanılarak işlem yapılması veya yapılmaması durumunda sonuçlarının neler olabileceği iyi değerlendirilmelidir. Bir iç denetçi, karşılaşılan durum hakkındaki bilginin analiz ve değerlendirmesini yapabilme bilinç ve yeteneğine sahip olmalıdır.

"Bilginin aktarımı ve alımı esnasında meydana gelen değişiklikler teknik, semantik (anlamsal) ve sosyal olarak açıklanabilir. Bu değişikliklerin varlığı veya yokluğu ile değişikliği oluşturan güdü, enformasyon, mizenformasyon veya dezenformasyonun yaratılmasına yol açar"

Kaynaklar:

Extended Definition: Disinformation (2006). Aralık 17, 2011 tarihinde Webster's Online Dictionary Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/disinformation>

Fallis, D. (2009). *A Conceptual Analysis of Disinformation*. Aralık 17, 2011 tarihinde iSchools Ağ-sitesinden alınmıştır: http://ischools.org/images/iConferences/fallis_disinfo1.pdf

Fetzer, J.H. (2004). *Disinformation: The Use of False Information*. Özet. Aralık 17, 2011 tarihinde Springer Link Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://www.springerlink.com/content/g1u2q540010236xq/>

Kamu İç Denetim Terimleri Sözlüğü (2011). T.C. Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu. Aralık 25, 2011 tarihinde İDKK Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://www.idkk.gov.tr/Sayfalar/Mevzuat/Ucuncul%20Duzey%20Mevzuat/KamulcDenetimTerimleriSozlugu.aspx>

Karlova, N.A. & Lee, J.H. (2011). Notes from the Underground City of Disinformation: A Conceptual Investigation. Aralık 24, 2011 tarihinde HASTAC Ağ-sitesinden alınmıştır: http://hastac.org/files/karlovalee_11_asist_misdis.pdf

Kirkwood, H.P., Jr. (2011). Data Processing and Data Management. Aralık 25, 2011 tarihinde Reference for Business Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://www.referenceforbusiness.com/management/Comp-De/Data-Processing-and-Data-Management.html>

Koohang, A. & Weiss, E. (2003, Haziran). *Misinformation: Toward Creating a Prevention Framework*. Aralık 08, 2011 tarihinde Informing Science Institute Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://informingscience.org/proceedings/IS2003Proceedings/docs/025Kooaha.pdf>

Montgomery, L.F. (2006). *Disinformation: The (Low) Watermark of 21st Century Mass Media*. Aralık 24, 2011 tarihinde Informing Science Institute Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://informingscience.org/proceedings/InSITE2006/ProcMont253.pdf>

Performans Standartları (2010). Aralık 24, 2011 tarihinde TİDE Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://www.tide.org.tr/uploads/PerformansStandartlari.pdf>

Sequoiah-Grayson, S. (2007). The Metaphilosophy of Information. Aralık 25, 2011 tarihinde Sebastian Sequoiah-Grayson's Homepage Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://logic.tsd.net.au/papers/Metaphilosophy%20of%20Information.pdf>

Steinberg, R.M., Everson M.E., Martens F.J. & Nottingham L.E. (2004). Enterprise Risk Management - Integrated Framework: Executive Summary. Aralık 4, 2011 tarihinde COSO Ağ-sitesinden alınmıştır: http://www.coso.org/documents/COSO_ERM_ExecutiveSummary.pdf

Tudjman, M. & Mikelic, N. (2003, Haziran). *Information Science: Science about Information, Misinformation and Disinformation*. Aralık 08, 2011 tarihinde Informing Science Institute Ağ-sitesinden alınmıştır: <http://informingscience.org/proceedings/IS2003Proceedings/docs/204Tudjm.pdf>